

քը սկսան հալածել, որոնք ամեն ալ Պարսկաստանի կողմն էին, և հազիւ հազ կրցաւ ազատիլ անոնց ձեռքէն ու ողջանալով ինքզինքը Վարսիկա ձգել: Հոն շատ աղէկ ընդունելութիւն գտաւ իր հին զինուորակիցներէն որ հոն կը բնակէին: Վիշ մը ժամանակ անց, նեղէն ետեւ Ղաթրիայ կայսրն դեսպան ղրկեց հրաւիրելով զինքը իր երկիրը ուր խոնարհ ապաստանարան մը կ'ընծայէր իրեն: Ս'իւրա մերժեց այդպիսի հիւրընկալութիւնը նուաստ և նենգաւոր բան մը սեպելով: Ուստի աւելի ընտրեց փորձ մ'ընել իր կորսնցուցած գահը նորէն ձեռք ձգելու համար: Եւ ասով քովը ժողովեց իր հին զինուորակիցներէն մէկ քանին որ զինքը աւելի կը սիրէին, և անոնցմով նաւ մտած գնաց Վալապրիայի մէջ Վիճճոյ ըսուած տեղը ցամաք ելաւ: Բայց շուտով Փերդի-նանտոսի թագաւորին կուսակիցներէն բռնուելով բանտը դրուեցաւ: Կարճ տեղեց դատաստանը: Վասնզի հոկտեմբերի 8ին զինքը բռնեցնուն պէս, շիտակաւ ինչ զինուորական ատենի մը զիմաց հանցին, և վճիռը կնքուելով 13ին իր ցամաք ելած տեղը հրացանի բռնուեցաւ: Դժաւայտեցով կնքեց իր կեանքը Վաղդիոյ երեւելագոյն մարաջախանէրէն մէկը, որ Վաթուհնի փեսայանալով թագաւոր ըլլալու արժանի սեպուեր էր: Սակայն Ս'իւրա իր ամէն գովելի յատկութիւններովը եպերելի կը սեպուի Վաթուհնէն բաժնուելուն համար: Վասն զի իր երջանկութիւնը ունով կազմուած էր, և ան էր իր ամմէն յաջողութեանցը նեցուկը: Ըգիտցաւ ինքը որ իրեն բարերարէն զատուիլը իրեն կործանում բերել ըսել էր, ինչպէս իրօք փորձով ալ յայտնի եղաւ: Եւ յաւելունք ըսել Ս'եծին Վաթուհնի հետ թէ, « Զիրաւի Ս'իւրա մեծ զօրավար եղաւ: ոչ երբեք ուրիշ պատերազմներու մէջ իրեն պէս չեճեղազօրաց զօրագլուխ մը եղած է որ իրմէ աւելի խիզախ, իրմէ աւելի բաւարարիկ և իրմէ աւելի պատերազմի յաջողակ եղած ըլլայ »:

Զովակիմ չորս որդի ունեցաւ: անգրանիկը Վաթուհն Ս'իւրա, որ 56 տարեկան վախճանեցաւ, Զադաֆս Իշխանաց կասարաղեփաւեան անուամբ գիրք մը թողլով: Երկրորդը Լեդիցիա որ Պարսկիայի մէջ Ռեթուի կոմսին հետ կարգուած է: Երրորդը Լուկիանոս Վաթուհն Ս'իւրա որ 1848ին ժողովրդեան նախարակ անուանեցաւ, և որդիքն հիմա տէրութեան ծառայութեան մէջն են, և ահա ասոր աղջիկներէն մէկն է որ Հոլանտայի թագաժառանգ իշխանին հետ կարգուելու խօսք կայ: Իսկ չորրորդը Լուիզա-Զուլիանէ-Վարդիւնա, Ռաւեննայի Սասթոնի կոմսին հետ կարգուած է:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՊՕԼՍՈՅ

(Տես երես 271)

ԳԼՈՒԽ Գ.

Կոստանդնուպոլիս ընդ իշխանութեամբ Կոստանոյ և Յուլիանոսի ուրացողին: — Յովիանոս — Վալենտինիանոս — Վալէս — Թէոդոս — Արկադէոս — Թէոդոս Բ:

Կոստաս, Կոստանդին, և Կոստանդ, արդէն Կոստանդիանոսի կենդանութե միջոցը իշխանութիւնին ձեռք առեր էին: Կոյնպէս նաեւ իր երկու եղբորորդիքը՝ Վալմաստիոս և Ղնիբալինոս շատ գաւառաց տէր եղեր էին: Վասնի որ հայրերնին ողջ էր, մէջերնին ամենեւին խռովութիւն մը չէր ելլար, վասն զի իշխանութիւնը բաժնեւէն ետեւ ալ նորէն տէրութեան կառավարութիւն իր ձեռքն էր: Արպէս զի իր մահունէն վերջը ըլլալիք ահաւոր խռովութեանց առաջն առնու, տղաքն ու եղբորորդիքը իրարմէ հեռու տեղ խաւրեր էր, և ջանացել էր որ միայն իրենց իշխանութեանը խառնուին:

Թէ կայսերական ընտանիքը մեծ վտանգի մէջ էր, մէկէն Վարսկաստան գաղթող բանակը ետ կանչեց, և արևելեան գաւառաց կառավարութիւնը իր Վալլոս անունով հօրեղբորորդւոյն յանձնելով, ինքը շիտակ գէտ 'ի արևմտեան Եւրոպա սկսաւ երթալ: Ս'ազնէնտիոս իրեն գետնները խաւրեց: Կոստասայ բարեկամները խորհուրդ կու տային որ այսպիսի աղետալից քաղաքական պատերազմէ մը ետ կենայ բոլորովին: Ըն ատեն Կոստաս եռանդնալից ձայնով մը, “ Ըսէիք, ըսաւ, մեծին Կոստանդիանոսի ստուերը տեսայ, եղբօրս մարմինը զըրկած որ պոռալով վրէժինդրութիւն կը պահանջէր: Հայրս զիս խրախուսեց որ ամենևին չյուսահատիմ, և վստահացուց որ զէնքով իմ իրաւունքս յաջողութեամբ պիտի ստանամ: ”

Ըստ տեսիլքիս և մասնաւորապէս զայն պատմողին ազդեցութեամբ ամէն տարակոյս ու շփոթութիւն դադրեցաւ: Երկայն պատերազմներէ ետեւ, զորոնք հոս պատմելու տեղը չէ, Ս'ազնէնտիոս ստիպուեցաւ իր փառասիրութեան խորհուրդներէն ետ կենալ, և 353ն օգոստոսի մէջ մեռաւ 'ի Լիոն:

Ըն միջոցին որ Կոստաս արևմուտք յաղթութիւններ կ'ընէր, անդին Բիսիոյ մէջ եղած շփոթութիւնները զինքը շատ անհանգիստ կ'ընէին: Երբ Վալլոս հօրեղբորորդին Ընտիոք խաւրէր էր, և Ընտիբալինոսէն այրի մնացած իր Կոստանդինա քոյրը իրեն հետ կարգելէն վերջը, աւելի իշխանութիւնը մեծցնելու համար, զինքը 351ն կեսար անուանեց: Բիւզանդացի պատմագիրք Կոստանդինայի համար կ'ըսեն Թէ, յանդուրն բնութիւն մը ունէր. և իր առջի երկըր սպանող եղբօրը վրայ սաստիկ աւտելութիւն ու ոխ պահէր էր: Վալլոս' կնկանէն զրգուած, ուղեց կայսր ըլլալ. դժբաղդաբար կայսրն ալ, իր ամբողջ ցեղին պէս անգութ մարդ մը ըլլալով, իր ըրած բարբարոսական դործողութիւններովն ամէնուն աւտելի եղեր էր: Իր տեսներն ու ներքինիները Կոստասայ իմացուցին որ կեանքը վտան-

գի մէջ է. ան ատեն Կոստանդ զ'Կոմենիանոս' պրետորաց գլխաւորը Ընտիոք խաւրեց որ իր հօրեղբորորդին առնէ ու իրեն բերէ. բայց անիկայ Կոստանդայ անգթութիւնը իմացած ըլլալով, պրետորաց գլխաւորը գետը ձգել տուաւ: Կոստաս հօրմէն սորված վարպետութեանը ձեռք զարնելով, Վալլոսին ամենայն քողցրութեամբ մը խաւրեց, ստիպելով որ կնկանը հետ մէկտեղ Կոստանդինուպոլիս գայ, իբրեւ Թէ շատ կը փափաքի կնիկը տեսնելու: Երբոր երկուքն ալ մէկտեղ ճամբայ ելան, Կոստանդինա առաջուց հնարքներ մտածեց որ նորէն իր երկըր կայսեր հետ հաշտեցնէ. բայց դեռ չհասած Բիւթանիոյ պզտի քաղքի մը մէջ մեռաւ: Ըն ատեն Վալլոս կայսեր բարկութիւնը իջեցնելէն բոլորովին յոյսը կտրելով, Բալմաթիոյ Փիանոնա քաղաքը գնաց, ուր որ 354ն վերջերը Կոստասայ հրամանաւը գլուխը կտրուեցաւ:

Կոստանդ Եւրոպի բազմութիւ ցեղէն, որ կարծես Թէ Բիւթեայց ազգատոհմին պէս յարատեւաբար դժոխոց կատաղութեանը մատնուեր էր, Կոստասէն զատ, մինակ Յուլիանոսը մնաց: Ըն ալ Թշուառաբար Թագաւորական ցեղէ ըլլալովը Վալլոսի աղէտքն ունեցաւ: Ընէնքէն, ուր որ ուսմանց և փիլիսոփայութեան կը պարապէր, բազմութեամբ զինքն առին Սիլան տարին, ուր վեց ամիս դառն անձկութեանց մէջ ընկղմած կեցաւ, բայց վերջապէս Եւսեբիա Թագուհւոյն միջնորդութեամբ, կայսրը իրեն շնորհք ըրաւ: Երբ իննիներն ջանացին ցուցնելու որ Յուլիանոսի կենդանութիւնը շատ վտանգաւոր է. բայց կայսրուհին ամենայն ընդդիմութեանց յաղթեց, որով Կոստաս որոշեց որ Յուլիանոս ելլէ Ընէնքերթայ՝ իբրեւ աւելի պատուաւոր աքսորանաց տեղ մը: Յուլիանոս հոն իր տաղանդովն ու բնական ձիրքերովը մեծ անուն հանեց: Եւսեբիա միտքը դրաւ որ իր ձեռնարկած վսեմական գործողութիւնը 'ի գլուխ հանէ, մէկալ կողմանէ ալ կը ջանար միշտ իր բաղդը շինել:

Բայց տէրութեան կառավարութիւնը մինակ Վոստասայ ձեռքն ըլլալով, տեսաւ որ այսպիսի զօրաւոր և ընդարձակ կայսերութեան վարչութիւն խիստ ծանր կու գայ :

Եւսեբիա աս բանս յարմար առիթ առնելով կայսրը հաւանեցուց որ զՅուլիանոս կեսար անուանէ, վերջը իր Հելլինէ աղջկը անոր հետ կարգէ, և զինքը խաւրէ որ երթայ ալպեան լեռներէն անդին եղած տեղերուն իշխէ : Սեց ամիսէն ետեւ Յուլիանոս Սիլանու մէջ կեսար կոչուեցաւ, և զօրքերէն մեծ հաճութեամբ հաւանութիւն ընդունեցաւ . վերջը Վելտաց վրայ գնաց, ու Վերմանացւոց և Փռանգաց յաղթելով, երկայն ատեն Բարիզ (Սուտետիա) կեցաւ, ուր որ կ'ըսեն թէ պալատ մը շինել տուաւ, որուն փլատակներն ինչուան հիմա կեցած են Ապարանի Բողանեաց անուամբ :

Բյսպիսի կործութիւն ցրցուց Յուլիանոս ու այնպիսի խոհեմութեամբ վարուեցաւ, որ 360^{էն} իր զօրքերը զինքը ()գոստոս, այսինքն կայսր անուանեցին : Վոստաս զինքը ստիպեց որ աս պատուանունէն հրաժարի, բայց ամբողջ զօրքն ու ժողովուրդը նորէն զինքը կայսր անուանեցին . ան ատեն Յուլիանոս հետը Վելտացմէ յիսուն հազար հոգի առած զլուխ քաշեց :

Երբոր Վոստաս Յուլիանոսի առաջ երթալը ու արեւմուտք եղած բաներն իմացաւ, բանակ մը կազմեց ու անոր գէմ պատերազմի ելաւ . բայց ճամբան՝ Վիլլիկիոյ Մոպոտէսո քաղաքը դռնն հագեալք մը քաշելով քառասունըհինգ տարեկան մեռաւ : Ընկող տալու վայր կեանները միտքը բերելով իր ըրած ըսպանութիւնները ու անգթութիւնները, սաստիկ սղայլած հոգին աւանդեց : Սեռնելէն քիչ մը առաջ արիստեան քահանայի մը ձեռքով մկրտուեալ էր : Վրասեն թէ սուրբն Հերոնիմոս երբոր իր մահուան լուրը առեր է, մէկէն պոռացեր է . « Ետեւած կը զարթնու, կը հրամայէ փութորկին որ դագրի, որ կարծես թէ քիչ պտենէն պիտի կործաներ

եկեղեցին : Եւ մեռաւ գաղանք, և խաղաղութիւնը պիտի տիրէ » :

Վոստասայ մարմինը Վոստանդնուպոլիս փոխադրեցին, ու իր նախորդին պէս Բաբելոնց եկեղեցին թաղեցին : Երկայ Վոստանդիանոսի ամէն թերութեցն հետեւեցաւ, իսկ աղէկութեանցը և ոչ մէկուն նմանեցաւ : Օրացը միշտ ատելի եղած էր, որոնց կործութեամբ միայն Վարսից վրայ ըրած յաղթութեանցը փառքը ժառանգեց : Հասակաւ կարճ էր, և մեծ յաջողութիւն մը ունէր ամենէն կատաղի ձիերն ալ սանձելու, և նետ նետելու նաեւ շատ յարմարութիւն ունէր : Ենթաւ ծախքով Վոստանդնուպոլսոյ մէջ մեծ գրքաւորն մը շինել տուաւ, որ 473^{ին} հրդեհէ մը այրեցաւ : Վոյնպէս նաև սրբուհւոյն Սոփիայ հիմնարկութիւնն ըրաւ, զոր Յուստինիանոս ժամանակաւ խիստ փառաւորութեամբ լմնացուց : Վոստանդիանոսի սկսած ամրոցներն ալ ամբողջացուց . վերջը նաեւ իր անուամբ շինել տուաւ Բաղնիքներ, աղբիւրներ, և շատ մը հասարակաց շէնքեր : Եւ որովհետեւ անգութ և կասկածաւոր բարքով ինչուան հեթանոսներն ալ կը հալածէր, անոր համար թէ կու պաշտից, թէ քրիստոնէից և թէ Հրէից ատելի եղաւ : Բյսպիսի ծաղրական փառասիրութիւն մը ունէր, որ հասարակաց բաներու մէջ Յատիպէնայի և Տէր Գիւնայի աշխարհի մականունը կը դործածէր : Եմբողջ թագաւորութեանը միջոցը հեռաբոլոր ըստած լրտեսներուն պատճառաւ՝ Վոստանդնուպոլիս և կայսերութեան ուրիշ մեծամեծ քաղաքները արըշտրկեցան, և անոնց չարախօսութիւններովը ամէն տեղ արեան հեղեղներ վաղեցին : Իր երկու հօրեղբորորդիքը, և ութը եղբորորդիքը, և ուրիշ շատ մարդիկ իր անգութ ամբարտաւանութեանը զօհ ընելով, Վոստանդնուպոլսոյ կայսերական պալատը խորհրդաւոր և զարհուրելի բնակութիւն մը դարձուց, որուն դռները միայն հեռաբոլորէն և վատաղգի շողքորթներուն համար կը բացուէին : Բյսպիսի էր ահա

Լոստանդիանոսի զաւակը, որուն յաջորդեց Յուլիանոս, արեւելեան գահը ժառանգելով :

Լոստասայ մահունէն վերջը, Լուսերիոս ներքինին Յուլիանոսի սրտակից մտերիմը, մէկալ կողմանէ Յուլիանոսի հակառակորդները նոր կայսեր ընտրութեան վրայ կը հակառակէին . բայց մէկն ալ այսպիսի վտանգալից պատիւ մը յանձն չառաւ : Ընտան Յուլիանոսին երկու պատգամաւոր զրկեցին, որ Լոստասայ մահը իմացընեն, և իրեն յայտնեն որ բոլոր արեւելք զինքը կայսր կը ճանչնայ : Ըսոնք զինքը Լիւրիկիոյ Լայսոս քաղաքը գտան : Ընտան զօրքերը զինքը նորէն կեսար աւանդեցին : Յուլիանոս մէկէն ճամբայ ելաւ, ու Հերակլէա հասնելուն պէս տեսաւ որ Լոստանդիանոսի բնակիչք բոլոր ճամբան բռներ են, և եկեր են իրեն ընդ առաջ ելլալու : Դերակոտին, զօրաց և ժողովրդեան ուղեկցութիւն 361^{ին} դեկ. 11^{ին} յաղթանակաւ Լոստանդիանոսի մտաւ : Բայց սիրտը շարժելով լացաւ, և ժողովրդեան դառնալով որ ամէն ճամբայ և հրապարակ լեցուեր էին . “ Լոստանդիանոս ձեր քաղաքը իբրեւ իր գուտորը կը սիրէր, ըսաւ, Լոստաս իր քրոջը պէս կը գգուէր . իսկ ես մօրս ու գայեկիս պէս կը սիրեմ ” :

Վանի մը օրէն վերջը Լոստասայ մարմինը ցամաք հանեցին . Յուլիանոս առանց թագի, ու սգոյ զգեստներ հագած՝ ոտքով մեռելին ետեւէն ինչուան Լաքիոյ եկեղեցին գնաց, ուր զԼոստաս թաղեցին :

Յուլիանոս մէկէն սկսաւ կայսերական ընտանեաց վիճակը բարեկարգել, բոլոր պալատականները, ներքինիները, ու սափրիչները վռնտեց, որոնք սուստ ռոճիկ կ'առնէին : Վաղաքը հասնելէն քանի մը օր վերջը սափրիչներէն մէկը իմացել տուաւ, որ ամենասփառաւոր հալածած դիմացը ելաւ . Յուլիանոս “ Լաքիոսի մարդ չկանչեցի, ըստ, հապա սափրիչ մը . դիմացէս մէկդի գնա ” : Ի՞նչակ մէկ սափրիչ մը իրեն

պիտոյիցը համար պահեց : “ Խորուք թողուցող մարդու համար, մէկ հատն ալ շատ է ”, կ'ըսէր :

Զափաւոր, պարկեշտ, գործունեաց և անխոնջ մարդ մը ըլլալով, միտքը դրաւ որ իբրեւ փիլիսոփայ մը և ոչ իբրեւ նախարար իր իշխանութիւն բանեցընէ : Կրկէսին խաղարը զատարկապորտ իշխանաց զուարճութիւններ սեպելով, բոլորովին արհամարհեց : Ըմառ ձմեռ պարզ գորգի մը վրայ կը պառկէր . սենեկին քով ամենեւին պահապան չէր կենար . մեծն ու պզտիկը, աղքատն ու ճոխը հաւասարապէս իր պալատը կ'ընդունէր : Ըրտեսներն և մասնաւորապէս հեռաբերիչ ըսուածներն, որոնք Լոստասայ ատեն լեցուն էին՝ բոլոր մէջտեղէն վերուց : Վիլիաւոր մտածութիւնը այն եղաւ որ տուրքերը նուազեցընէ : “ Վերագոյն իշխանութիւնն ես իբրեւ բարիք ընելու միջոց մը կը մտածեմ, կ'ըսէր : Ըմէն մարդու՝ բայց մասնաւորապէս առաքինեաց պէտք է բարիք ընենք, մէկն ալ հարկաւոր եղածէն չզրկելով . որովհետեւ ոչ եթէ վարմունքին կամ բարուց նայելով կու տանք հապա իբրեւ մարդ նրկատելով ” : Վերագոյն ատեան մը սահմանեց որ Լոստասայ ատեն եղած մեծամեծ անօրէնութեանց գործակից եղող կուսակալաց և պաշտօնէից վրայ քննութիւն ընեն և զիրենք պատուհասեն : Վիոկլետիանոսի, և Լոստասայ բռնած բռնաւորական կերպին վրայ տատիկ ատելութիւն մը ցցուց . և Ինքսալա կամ Տէր մականունը բոլորովին մէկդի թողուց : Դերակոտին ունեցած իրաւունքներն նորէն շնորհեց զոր Լոստանդիանոս վերուցեր էր . և միշտ իր մեծամեծ մտածութիւններն ի գործ դնելէն առաջ իրենց խորհուրդ կը հարցընէր : “ Հռովմայեցւոց մէջ առաջինը կ'ուզեմ ըլլալ, կ'ըսէր, այլ ոչ եթէ իրենց տէրը ” :

Յուլիանոս՝ նաւերը հարաւային քամիէն ազատ պահելու համար մէկ ուրիշ նաւահանգիստ մըն ալ շինել տուաւ, որ երկայն ատեն Դաւանգիս Գոլիանոսի անուամբ մնայ . ասոր քով՝ վա-

ճառքներու համար ընդարձակ և երկայն դահլիճ մը շինուեցաւ . նոյնպէս Սոստասայ ժամանակէն սկսած փառաւոր գրքատունն ալ լմնցուց բոլորովին :

Բայց երբոր քրիստոնէական հաւատքն ուրանալով ի կռապաշտութի դարձաւ՝ իր համբաւը աղօտացուց : Քրիստոնեայ մատենագիրք իր լաւութիւններն անգամ լռեցին , իսկ ընդհակառակն հեթանոս պատմագիրք զինքը իբրեւ դիւցազանց և իմաստնոց օրինակ կը նկարագրեն : Նիպարն կ'ըսէ թէ , իրեն այս կարգէ դուրս և քստմնելի ուրացութեան պատճառ , իր առջի տարիներն եղան , իր ամբողջ ընտանիքը ջնջող դահճաց ձեռքը մատնուած ըլլալով : Քրիստոսի և Սոստասայ անուանքն իր բնական սաստիկ երեւակայութեն առջև մի և նոյն բան կը տեսնուէին : Իր հօրեղբօրն հաստատած հաւատքն արհամարհելով , սկըսաւ հոմերոսի և Սկիպիոնի աստուածները պաշտել : Դատ կը սիրէր աստուածաբանից հետ վիճաբանութիւն ընել . և շատ անգամ գլուխը տաքցած կը պոռար թէ “ Դժուար է խօսքիս . ինչուան Փռանգներն ու Վերմանացիք ըսածներուս համոզուած են ” :

Իր զրուցեն թէ Յուլիանոս սաստիկ կռապաշտութե յարուած միջոցը ցլազահութեան հանդէս ալ ըրաւ , որ և ոչ հին հեթանոսաց ատենն եղած բան էր : Եթա փոսի մը մէջ տարին դրին , վերջը վրան ծակծրկած տախտակով մը գոցեցին . ետքը գլխաւոր զոհապետը ելաւ ու ան խորանի պէս տեղին վրայ ցուլը փողոտեց . որուն արիւնը Յուլիանոսի վրայ թափեցաւ . ան ատեն մէկէն արիւնաշաղախ ձեռքերը վեր վերցուց որպէս զի քաւուին : Բայց շատ մեծամեծ զօրավարք , և զինուորացմէ մեծ մասը հաւատքնին ուրանալէն ետ կեցան , և պատմութեան մէջ չկայ թէ այս բանիս համար Յուլիանոս զիրենք հալածած ըլլայ : Իսկ որոնք որ Լրամազդը պաշտելու յանձն առին , աւանց վարձք տուաւ . ասկէ հաւանական է որ այս բանիս պատճառաւ շատերն իրենց խիղճը ոտքի տակ առած են :

Սոստանդնուպօլսոյ Ժողովուրդը՝ հեթանոսական պաշտամանց դէմ սաստիկ խորշում մը ցըցուց՝ և կը հաստատեն թէ Յուլիանոս տարի մը կենալէն վերջը մայրաքաղաքէն հեռացաւ միտքը գնելով որ մէյնին ալ չգառնայ :

Նոյն միջոցին Սարսից դէմ մեծամեծ պատրաստութիւններ տեսնելով , բանակին գլուխ կեցած ամբարտաւան Շապուհին վրայ գնաց : Իսկ Սարսից թագաւորն Յուլիանոսի միտքը իմանալուն պէս , մէկէն կայսերութեան օգտակար խաղաղութեան պայմաններ առաջարկեց իրեն . բայց Յուլիանոս թուղթ պատուելով և ոչ հաշտութեան վրայ ուզեց խօսիլ . 363^{ին} մարտի 5^{ին} Նիսիոյ մէջ ելաւ : Կղզան շատ մը յաջողութիւններ ունեցաւ , բայց վերջապէս պատերազմի միջոց մահացու վէրք մը առաւ : Կենացը վերջին վայրկեանները դիւցազն և իմաստուն մարդու մը պէս խաղաղութեամբ անցուց : “ Կայսեր ընտրութեան համար չեմ ուզեր , կ'ըսէր ձեր հաւանութենէն դուրս բան ընել . թերեւ իմ ըրած ընտրութիւնս գէշ ըլլայ , և որոշածիս բանը գէշ երթայ . անոր համար ես իբրեւ բարի քաղաքացի կը փախաքիմ որ արժանաւոր յաջորդ մը ունենամ ” . Կէս գիշերուան միջոցները , պաղ ջուր ուզեց ու քիչ ատենէն հանգիստ կերպով հոգին փեց : Սոստասայ մահուանէն ետեւ քսան ամիս թագաւորելով , 363 տարւոյն յունիսի 27^{ին} մեռաւ :

Սարմինը , ինչպէս որ ինքն ալ խնդրած էր , Տարսոն թաղուեցաւ , և գերեզմանին վրայ ասանկ տապանագիր մը դրուեցաւ . “ Եթա հանգչի Յուլիանոս , որ Տիգրիսի ափանցը վրայ կեանքը կորսնցուց . գերապանծ կայսր , և քաջ սիրտ պատերազմող մը եղաւ ” :

Երկրորդ առտու բոլոր զինուորական պաշտօնեայքն Ժողովեցան , որ կայսր ընտրեն . և որոշեցին զՅուլիանոս՝ պալատին առաջին պաշտօնեայն : Թիգրան թոտո կ'ըսէ թէ , Յուլիանոս կայսր ըլլալուն պէս Շապուհի հետ խաղաղու-

Թեան դաշինք հաստատեց . որովհետեւ զօրքը Թէ սովէ և Թէ փոխադրական հիւանդութիւններէ սաստիկ կը ջարդուէին : Յովիանոս երբոր հաշտութե պայմանները յարմարցուց, զօրքն առած դէպ 'ի Կոստանդնուպօլիս ճամբայ ելաւ . առջեւն խաչանիշ դրօշակը կ'երթար, որովհետեւ ինքը քրիստոնէական սկզբանց մէջ մեծցած ու կրթուած էր : Ենպէս կ'աճապարէր Կոստանդնուպօլիս մանեւ, որ երբոր Ենտիոք հասաւ, զօրաց հազիւ Թէ վեց շաբաթ հանգիստ չնորհէց : Ճամբան գալու ատենը իմացաւ, որ ժողովուրդը վիճքն ընդունելու ամենափառաւոր պատրաստութիւններ կը տեսնէ : Երբոր Գաղաստանա հասաւ, որ Լիւթանիոյ և Գաղատիոյ սահմանագլուխները պզտի քաղաք մըն է, այլ և այլ սինկղիսոսաց հանդիպեցաւ, որոնք իրեն ընդ առաջ ելլելու զրկուած էին : 364 տարւոյն՝ փետրուարի 16էն էր որ Յովիանոս իրիկունը ամենառողջ անկողին մտաւ, մէյմն ալ երկրորդ օրը մեռած գտնուեցաւ : Ումանք կ'ըսեն Թէ չափազանց կերակուր կերեր էր . ոմանք ալ Թէ սենեկին մէջի դրուած կրակին ածուխէն մեռեր է : Խի սպանութեան և Թունաւորելու կասկածներ որ եղեր էին՝ գրեթէ և ոչ քննեցին, որովհետեւ քիչ ատենէն կենացը հետ մէկտեղ յիշատակն ալ բոլորովին մոռցուեցաւ գնաց : Բարմինը Կոստանդնուպօլիս փոխադրուելով իր նախորդաց գերեզմանը Թաղուեցաւ : Ճամբան տանելու միջոցնին անոր Կարիտոն կնկանը հանդիպեցան, որ դեռ իր հօրը չարաչար մահուանը վրայ կ'ողբար, և կը յուսար իր սիրելի Յովիանոսին գրուանօքը՝ Թափած արտասուքն ցամքեցնել :

կը շարունակուի :

ՈՒՍՈՒՄՆ ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ

ԲՆԱԽՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ՝

Պսակելով վարժարանիս ուսումնական տարւոյն աշխատանքը, կրներկայացունենք Ձեզի հնգետասանեակ մը պատանեաց, որք լմնցունելով իրենց կըրթութե ընթացքը՝ կը վերադառնան 'ի հայրենիս, ցոլացունելու արեւմտից սակեփայլ ճառագայթները հինաւուրց արեւելից վրայ, աղբիւր ամենայն լուսոյ : Յաւօք սրտի թողլով այս ասպնջական երկիրը, վառարան գիտութեանց և արուեստից, կը յուսան փոխանակել ըզտխրութիւնը քաղցրութեամբն հայրենեաց և բարեհաճութեամբ պետութեանն՝ առ որ երախտապարտ են : Ելնուական մտածութիւն մըն է, ո՛հ Տեառք, որ կը նուիրէք քանի մը ժամ մեզի հետ քննելու և խրախուսելու զաշխատանս կրթութեան, որ է մարդուս օգտակարագոյն ձեռնարկը, և միանգամայն ընկերութեան բովանդակ տնտեսութեան առեղծուածոց լուծումն : Ենականապէս այսօր միտքս այսպիսի խորհրդածութեանց կ'երթայ . սակայն չեմ ուզեր աշխատեցունել իմ պատուական ունկընդիրքս, որ հազար իրաւունք ունին նախադաս համարելու քան զայս տկար փորձս և անզարդ ոճս, այն պերճաբան ճառերը, որ կը թնդացունեն այս օրերս դպրոցները, վարժարանները, մարզարանները, կրթարանները, բոլոր Գաղիզ, բովանդակ Փռանկաստան : Բերեմն, Տեառք, առանց տաղտուկ պատճառելու Ձեր համբերութեանը, առնում ինծի այնպիսի նիւթ մը, որ ախորժական ըլլայ այս պատանեկաց, որք ինծի ունկն կը մատուցանեն հոս, այս վերջին անգամ : Պէտք է արգեօք յիշեցունել անոնց որ կրթութեան գերա-

1. Այս ճառը Մուրատեան վարժարանին աստարտան պարգևաբաշխութեան օրը կարդացուած է, և Գաղղիարէն ընդգիրն ալ հրատարակուած է :